ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (prvního senátu)

17. prosince 2009 *

Ve věci C-227/08,

jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 234 ES, podaná rozhodnutím Audiencia Provincial de Salamanca (Španělsko) ze dne 20. května 2008, došlým Soudnímu dvoru dne 26. května 2008, v řízení

Eva Martín Martín

proti

EDP Editores SL,

SOUDNÍ DVŮR (první senát),

ve složení A. Tizzano (zpravodaj), předseda senátu, zastupující předseda prvního senátu, A. Borg Barthet a M. Ilešič, soudci,

* Jednací jazyk: španělština.

generální advokátka: V. Trstenjak,
vedoucí soudní kanceláře: M. Ferreira, vrchní rada,

s přihlédnutím k písemné části řízení a po jednání konaném dne 12. března 2009,

s ohledem na vyjádření předložená:

– za EDP Editores SL J. M. Sanchez Garciou, abogado,

– za českou vládu M. Smolkem, jako zmocněncem,

– za španělskou vládu B. Plaza Cruz a J. López-Medel Basconesem, jako zmocněnci,

– za rakouskou vládu C. Pesendorfer, jako zmocněnkyní,

– za Komisi Evropských společenství R. Vidal Puigem a W. Wilsem, jako zmocněnci,

po vyslechnutí stanoviska generálního advokáta na jednání konaném dne 7. května 2009,

vydává tento

Rozsudek

1 Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká výkladu článku 4 směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory (Úř. věst. L 372, s. 31; Zvl. vyd. 15/01, s. 262; dále jen „směrnice“).

2 Tato žádost byla podána v rámci sporu mezi společností EDP Editores SL (dále jen „EDP“) a E. Martín Martín, který vznikl v důsledku toho, že E. Martín Martín odmítla plnit závazky vyplývající ze smlouvy uzavřené v místě jejího bydliště se zástupcem EDP.

Právní rámec

Právní úprava Společenství

3 Čtvrtý až šestý bod odůvodnění směrnice uvádí:

„[…] pro smlouvy uzavřené mimo obchodní prostory dodavatele je charakteristické, že podnět ke smluvnímu jednání zpravidla pochází od dodavatele a spotřebitel není na

smluvní jednání připraven nebo je neočekává; […] často nemá možnost porovnat jakost a cenu nabídky s jinými nabídkami; […]

[…] spotřebitel by měl mít právo odstoupit od smlouvy ve lhůtě alespoň sedmi dnů, která by mu umožnila ještě jednou posoudit závazky vyplývající ze smlouvy;

[…] je nezbytné, aby byla přijata vhodná opatření k zajištění toho, že spotřebitel je písemně poučen o lhůtě k uvážení“.

4 Článek 1 odst. 1 směrnice stanoví:

„Tato směrnice se vztahuje na smlouvy, na základě kterých dodavatel dodává spotřebiteli zboží nebo poskytuje služby, uzavřené:

[…]

– v průběhu návštěvy dodavatele:

i) u spotřebitele doma nebo v bytě jiných spotřebitelů;

[…]

neuskutečnila-li se návštěva na výslovnou žádost spotřebitele.“

5 Podle článku 4 směrnice:

„V případě transakcí spadajících do oblasti působnosti článku 1 se od dodavatelů vyžaduje, aby písemně poučili spotřebitele o jejich právu odstoupit od smlouvy ve lhůtě stanovené v článku 5 a současně jim sdělili jméno a adresu osoby, vůči které mohou toto právo uplatnit.

Poučení musí být datováno a musí obsahovat údaje umožňující identifikaci smlouvy. Spotřebiteli musí být vydáno:

a) v případě čl. 1 odst. 1 ke dni uzavření smlouvy;

[…]

Členské státy zajistí, aby jejich vnitrostátní právní předpisy stanovily vhodná opatření na ochranu spotřebitele v případech, kdy poučení uvedené v tomto článku nebude vydáno.“

6 Podle článku 5 směrnice:

„1. Spotřebitel má právo v souladu s postupem stanoveným vnitrostátním právem zrušit účinky svého závazku zasláním oznámení ve lhůtě alespoň sedmi dnů po datu, ke kterému mu bylo vydáno poučení uvedené v článku 4. […]

2. Zaslání oznámení má za následek, že spotřebitel je zproštěn všech závazků vyplývajících ze zrušené smlouvy."

7 Článek 8 této směrnice stanoví:

„Tato směrnice nebrání členským státům v tom, aby v oblasti její působnosti vydávaly nebo ponechaly v platnosti příznivější ustanovení na ochranu spotřebitele."

Vnitrostátní právní úprava

8 Zákon 26/1991 ze dne 21. listopadu 1991 o smlouvách uzavřených mimo obchodní prostory (BOE č. 283, ze dne 26. listopadu 1991) provádí směrnici do španělského práva.

9 Článek 3 tohoto zákona stanoví:

„1. Smlouva nebo smluvní nabídka, uvedené v článku 1, musí mít písemnou formu a být ve dvojím vyhotovení, musí k ní být připojeno oznámení o odstoupení a musí být datována a vlastnoručně podepsána spotřebitelem.

2. Smluvní dokument musí obsahovat zvýrazněným písmem přímo nad místem vyhrazeným pro podpis spotřebitele jasné a přesné poučení o jeho právu odstoupit od smlouvy a o podmínkách a důsledcích výkonu tohoto práva.

3. Oznámení o odstoupení musí obsahovat jasně zvýrazněný text ‚oznámení o odstoupení' a uvádět jméno a adresu osoby, které má být zaslán, údaje umožňující identifikaci smlouvy a smluvních stran, jichž se týká.

4. Po podpisu smlouvy předá dodavatel nebo osoba jednající jeho jménem spotřebiteli jedno ze dvou vyhotovení a oznámení o odstoupení.

5. Důkazní břemeno ohledně dodržení povinností obsažených v tomto článku tíží dodavatele."

10 Článek 4 zákona 26/1991 uvádí následky nedodržení podmínek vyjmenovaných v jeho článku 3 a stanoví:

„Uzavřená smlouva nebo předložená nabídka, která porušuje požadavky stanovené v předchozím článku, může být na návrh spotřebitele zrušena.

V žádném případě nemůže být neplatnost namítána dodavatelem, ledaže k porušení došlo výlučně ze strany spotřebitele."

11 Podle článku 9 tohoto zákona:

„Práv přiznaných tímto zákonem spotřebiteli se nelze vzdát. Smluvní klauzule, které jsou pro spotřebitele příznivější, však budou považovány za platné."

Spor v původním řízení a předběžná otázka

12 Eva Martín Martín podepsala dne 20. března 2003 se zástupcem společnosti EDP v místě svého bydliště smlouvu na nákup patnácti knih, pěti DVD a jednoho DVD přehrávače. Uvedené výrobky jí byly dodány dne 2. června 2003.

13 Vzhledem k tomu, že společnost EDP neobdržela dohodnutou částku za zboží, podala u Juzgado de Primera Instancia nº 1 de Salamanca návrh na vydání platebního rozkazu proti E. Martín Martín, kterým se domáhala částky 1 861,52 eur zvýšené o zákonné úroky a náklady.

14 Žalovaná, které bylo rozhodnutím ze dne 14. června 2007 uloženo zaplacení požadované částky, podala odvolání k Audiencia Provincial de Salamanca.

15 Audiencia Provincial de Salamanca se ve svém předkládacím rozhodnutí nejdříve domnívá, že dotčená smlouva je způsobilá být prohlášena za neplatnou, jestliže žalovaná nebyla dostatečně poučena o svém právu vzít zpět svůj souhlas ve lhůtě sedmi dnů od dodání zboží, jakož i o podmínkách a následcích výkonu tohoto práva. Tento soud nicméně uvádí, že E. Martín Martín neuplatnila žádný důvod neplatnosti, ani v řízení v prvním stupni, ani během odvolacího řízení.

16 Přitom vzhledem ke skutečnosti, že článek 4 zákona 26/1991 vyžaduje, aby zrušení smlouvy uzavřené za porušení podmínek stanovených v článku 3 tohoto zákona požadoval spotřebitel, a že ve španělském právu se civilní řízení obecně řídí tzv. „dispoziční“ zásadou („de justicia rogada“), podle které soud bez návrhu nemůže posoudit skutkový stav ani důkazy a nároky stranami nevznesené, se Audiencia Provincial de Salamanca ptá, zda při rozhodování o odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně musí zohlednit pouze důvody uplatněné v rámci řízení o odporu a o odvolání nebo zda jej naopak ustanovení směrnice opravňují k posouzení případné neplatnosti smlouvy i bez návrhu.

17 Za těchto podmínek se Audiencia Provincial de Salamanca rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžnou otázku:

„Má být článek 153 ES ve spojení s články 3 ES a 95 ES, s článkem 38 Listiny základních práv Evropské unie [vyhlášené dne 7. prosince 2000 v Nice (Úř. věst. C 364, s. 1)] a se [směrnicí] a konkrétně s jejím článkem 4, vykládán v tom smyslu, že umožňuje soudu, který projednává odvolání proti rozsudku vydanému v prvním stupni, aby i bez návrhu prohlásil za neplatnou smlouvu uzavřenou v oblasti upravené výše uvedenou směrnicí, jestliže tato neplatnost nebyla žalovaným spotřebitelem namítána v žádném okamžiku v řízení o odporu vůči rozkaznímu řízení, při ústním jednání, ani v odvolání?“

K předběžné otázce

18 Podstatou předběžné otázky předkládajícího soudu je, zda článek 4 směrnice musí být vykládán v tom smyslu, že umožňuje vnitrostátnímu soudu uplatnit i bez návrhu porušení tohoto ustanovení a prohlásit za neplatnou smlouvu uzavřenou v oblasti upravené touto směrnicí z důvodu, že spotřebitel nebyl poučen o svém právu od smlouvy odstoupit, i když tato neplatnost nebyla v žádném okamžiku spotřebitelem namítána u příslušných vnitrostátních soudů.

19 Aby bylo možné odpovědět na tuto otázku, je třeba nejprve připomenout, že právo Společenství v zásadě od vnitrostátních soudů nevyžaduje, aby uplatnily i bez návrhu důvod vycházející z porušení právních předpisů Společenství, jestliže by je přezkum takového důvodu donutil vykročit z rámce sporu vymezeného účastníky řízení a opřít se o jiné skutečnosti a okolnosti, než na kterých účastník řízení, který má zájem na uplatnění uvedených ustanovení, založil svoji žalobu (viz v tomto smyslu zejména rozsudky ze dne 14. prosince 1995, van Schijndel a van Veen, C-430/93, Recueil, s. I-4705, bod 22, jakož i rozsudek ze dne 7. června 2007, van der Weerd a další, C-222/05 až C-225/05, Sb. rozh. s. I-4233, bod 36).

20 Toto omezení pravomoci vnitrostátního soudu je odůvodněno zásadou, podle které iniciativa v řízení přísluší účastníkům řízení a soud může jednat i bez návrhu pouze ve výjimečných případech, kdy veřejný zájem vyžaduje jeho zásah (viz výše uvedené rozsudky van Schijndel a van Veen, bod 21, jakož i van der Weerd a další, bod 35).

21 Zaprvé je tedy třeba určit, zda ustanovení Společenství dotčené v projednávané věci, a sice článek 4 směrnice, může být považováno za založené na takovém veřejném zájmu.

22 V tomto ohledu je třeba poukázat na to, že cílem směrnice – jak vyplývá konkrétně z jejího čtvrtého a pátého bodu odůvodnění – je chránit spotřebitele před riziky plynoucími z okolností vlastních uzavření smluv mimo obchodní prostory (rozsudek ze dne 10. dubna 2008, Hamilton, C-412/06, Sb. rozh. s. I-2383, bod 32), jelikož pro tyto smlouvy je charakteristické, že podnět ke smluvnímu jednání zpravidla přichází od dodavatele a spotřebitel se na takový podomní prodej vůbec nepřipravil, a to zejména ani tím, že by porovnal cenu a kvalitu jednotlivých dostupných nabídek.

23 S přihlédnutím k této nerovnováze směrnice zajišťuje ochranu spotřebitele tím, že v jeho prospěch předně zavádí právo na odstoupení. Takové právo má totiž za cíl vyvážit nevýhody plynoucí spotřebiteli z uzavření smlouvy mimo obchodní prostory tím, že mu umožňuje ve lhůtě alespoň sedmi dnů posoudit závazky vyplývající ze smlouvy (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek Hamilton, bod 33).

24 Pro posílení ochrany spotřebitele v situaci, kdy smluvní jednání spotřebitel neočekává, směrnice krom toho vyžaduje ve svém článku 4, aby dodavatel písemně poučil spotřebitele o jeho právu odstoupit od smlouvy, jakož i o podmínkách a postupech, kterým výkon takového práva podléhá.

25 Konečně z čl. 5 odst. 1 směrnice vyplývá, že uvedená minimální lhůta sedmi dnů musí být počítána od data, ke kterému mu bylo vydáno toto poučení. Tento požadavek lze vysvětlit, jak měl Soudní dvůr příležitost upřesnit, skutečností, že pokud spotřebitel neví o existenci práva na odstoupení od smlouvy, nemůže toto právo vykonat (rozsudek ze dne 13. prosince 2001, Heininger, C-481/99, Recueil s. I-9945, bod 45).

26 Jinými slovy režim ochrany zavedený směrnicí předpokládá nejen to, že spotřebitel má jakožto slabší smluvní strana právo odstoupit od smlouvy, ale také že si je svých práv vědom, neboť o nich byl výslovně písemně poučen.

27 Je tedy nutno konstatovat, že povinnost uvést poučení stanovená v článku 4 směrnice zaujímá v její obecné struktuře ústřední místo, jakožto nezbytná záruka – jak uvádí generální advokátka v bodech 55 a 56 svého stanoviska – efektivního výkonu práva na odstoupení od smlouvy, a tudíž užitečného účinku ochrany spotřebitele zamýšleného zákonodárcem Společenství.

28 Takové ustanovení v důsledku toho lze podřadit pod pojem veřejného zájmu ve smyslu judikatury uvedené v bodě 20 tohoto rozsudku, který může odůvodnit pozitivní zásah vnitrostátního soudu za účelem odstranění nerovnováhy mezi spotřebitelem a dodavatelem v rámci smluv uzavřených mimo obchodní prostory.

29 Za těchto podmínek je třeba mít za to, že v případě, že spotřebitel nebyl dostatečně poučen o svém právu odstoupit od smlouvy, může vnitrostátní soud, který rozhoduje, uplatnit i bez návrhu porušení požadavků stanovených článkem 4 směrnice.

30 Poté, co bylo toto stanoveno, je za účelem zodpovězení otázky položené Audiencia Provincial de Salamanca třeba zadruhé upřesnit následky, které mohou z tohoto porušení vyplývat a konkrétněji možnost vnitrostátního soudu, který o věci rozhoduje, prohlásit za neplatnou smlouvu uzavřenou v rozporu s dotčenou povinností uvést poučení.

31 V tomto ohledu měl Soudní dvůr příležitost upřesnit, že pokud čl. 4 třetí pododstavec směrnice stanoví, že členské státy odpovídají za úpravu účinků porušení povinnosti uvést poučení, vnitrostátní soudy, které rozhodují spor mezi jednotlivci, musí v co největším možném rozsahu vykládat souhrn vnitrostátních pravidel ve světle znění a účelu směrnice, aby se dospělo k řešení v souladu s cílem sledovaným směrnicí (viz v tomto smyslu zejména rozsudek ze dne 25. října 2005, Schulte, C-350/03, Sb. rozh. s. I-9215, body 69, 71 a 102).

32 V tomto rámci je třeba uvést zaprvé, že pojem „vhodná opatření na ochranu spotřebitele“, na který odkazuje čl. 4 třetí pododstavec směrnice, přiznává vnitrostátním orgánům určitý prostor pro uvážení, pokud jde o stanovení následků plynoucích z nepoučení, pokud je toto uvážení vykonáváno v souladu s cílem směrnice, aby byla ochrana přiznaná spotřebitelům zachována za přiměřených podmínek vzhledem k okolnostem dané věci.

33 Zadruhé je rovněž třeba připomenout, že směrnice provádí minimální harmonizaci, jelikož podle svého článku 8 nebrání členským státům v tom, aby v oblasti její působnosti vydávaly nebo ponechaly v platnosti příznivější ustanovení na ochranu spotřebitele (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek Hamilton, bod 48).

34 Za těchto podmínek může být takové opatření, jako je opatření, jímž se zabývá předkládající soud, které spočívá v prohlášení sporné smlouvy za neplatnou, kvalifikováno jako „vhodné“ ve smyslu uvedeného čl. 4 třetího pododstavce v tom, že sankcionuje porušení povinnosti, jejíž dodržení je nezbytné, jak bylo uvedeno

v bodech 26 a 27 tohoto rozsudku, za účelem utváření vůle spotřebitele a naplnění úrovně ochrany zamýšlené zákonodárcem Společenství.

35 Konečně je třeba upřesnit, že tento závěr jednak nevylučuje, že uvedenou úroveň ochrany mohou zajistit i jiná opatření, jako například nový běh lhůt, které se použijí v oblasti odstoupení od smlouvy, což spotřebiteli umožní výkon práva, který mu přiznává čl. 5 odst. 1 směrnice. A jednak by vnitrostátní soud, který rozhoduje, mohl mít za určitých okolností povinnost přihlédnout k vůli spotřebitele, aby dotčená smlouva nebyla prohlášena za neplatnou (viz obdobně rozsudek ze dne 4. června 2009, Pannon GSM, C-243/08, Sb. rozh. s. I-4713, bod 33).

36 S ohledem na veškeré výše uvedené úvahy je na položenou otázku třeba odpovědět tak, že článek 4 směrnice nebrání tomu, aby vnitrostátní soud prohlásil i bez návrhu za neplatnou smlouvu, která spadá do působnosti této směrnice, z důvodu, že spotřebitel nebyl poučen o svém právu od smlouvy odstoupit, i když tato neplatnost nebyla v žádném okamžiku spotřebitelem namítána u příslušných vnitrostátních soudů.

K nákladům řízení

37 Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení ve vztahu ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (první senát) rozhodl takto:

Článek 4 směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory nebrání tomu, aby vnitrostátní soud prohlásil i bez návrhu za neplatnou smlouvu, která spadá do působnosti této směrnice, z důvodu, že spotřebitel nebyl poučen o svém právu od smlouvy odstoupit, i když tato neplatnost nebyla v žádném okamžiku spotřebitelem namítána u příslušných vnitrostátních soudů.

Podpisy.